

fusu özellikle son yüzyılda büyük bir hızla artarak 100 milyonu aşmıştır. Her yıl yaklaşık 1.8 milyon kişiyi bulan bu hızlı nüfus artışı karşısında geçim kaynaklarının giderek yetersiz kalması sebebiyle ortaya çeşitli problemler çıkmakta ve yüz binlerce Cavalı'yı öteki adalara nakletmek suretiyle bunların hâline çalışılmaktadır.

Ada halkının % 90'dan çoğu Sünnî müslüman olup Şâfiî mezhebine mensupturlar. İslâmiyet Cava'ya özellikle XV. yüzyılın başlarında Çin, Gucerât, Malezya, Sumatra ve Basra körfezi kıyılarından gelen müslüman tâcirler tarafından yayılmış ve kısa bir süre içinde bütün adada barış içinde ve gönül rızası ile benimsenmiştir. Bu dönem öncesinde ada IV ve V. yüzyıllardan başlayarak uzun bir süre boyunca Hinduizm'in ve Budizm'in etkisi altında kalmıştır. Hint medeniyetinin derin izleri eski yapılarda, çeşitli sanat eserlerinde ve hâlâ yaşayan bazı geleneklerle törenlerde açıkça görülmektedir. Cava'nın batısı XII. yüzyıl ile XIII. yüzyılın başları arasında, bölgedeki deniz yollarını denetleyen Srivijaya Devleti'nin, doğusu ise Kediri Devleti'nin sınırları içine girdi. XIII. yüzyıl sonlarından XV. yüzyıl sonlarına kadar adanın tamamı, bugünkü Endonezya'yı oluşturan adalardan birçoğunun ve bunların kıyılarındaki limanları birbirine bağlayan deniz ticaret yollarının üzerinde hâkimiyet kuran (bu sebeple de günümüzde Endonezya milliyetçiliğinin dayandığı "çeşitlilikte birlik" ilkesinin mâzideki ilham kaynağını oluşturan) Macapahit İmparatorluğu'nun ana toprakları oldu.

1511'de Portekizliler'in adaya ayak basması ile Cava tarihinde yeni bir dönem başladı. Küçük prenslikler ve sultanlıklar istilâcılara direnemeyip yıkıldılar; adanın kuzeyindeki Bentem ve De-

mak sultanlıkları ise onlarla bazı ticaret anlaşmaları yaparak bir süre daha bağımsızlıklarını koruyabildiler. Bu kısmî sömürgeleşme dönemini, 1595'te Hollandalılar'ın adaya çıkması ile başlayan ve Endonezya Devleti'nin kuruluşuna kadar yaklaşık 350 yıl süren çok katı bir sömürü dönemi takip etti. Hollandalılar bu sömürüyü yönetmek üzere 1600'de Vereenigde Oostindische Compagnie'yi kurdular; 1619'da Bentem sultanının Portekizliler'e karşı kazandığı bir zafere anısına inşa ettiği Cakarta Kalesi'ni yıkarak harabesi üzerine Batavia adını verdikleri bugünkü Cakarta'nın çekirdeğini oluşturan şehrin temellerini attılar (bk. CAKARTA) ve 1816-1830 yılları arasında da adanın diğer kısımlarını hâkimiyetleri altına aldılar. 1942-1945 yıllarında komşu adalarla birlikte Japon işgalinde kalan Cava 17 Ağustos 1945'te Sukarno'nun ilân ettiği bağımsız cumhuriyete bağlandı. Fakat II. Dünya Savaşı'nın sonunda İngilizler'le Hollandalılar Cava'nın bazı önemli şehirlerini işgal ettiler. Hollandalılar 1948'de adanın batı ve doğu bölgelerinde iki ayrı özerk devlet kurdular. Daha sonra Hollanda hükümetiyle yeni Endonezya Cumhuriyeti hükümeti arasında yapılan görüşmelerde Endonezya adaları tam olarak bağımsızlık kazandılar (27 Aralık 1949). Aynı tarihte federal sisteme bağlı bir de bağımsız Endonezya Birleşik Devletleri Cumhuriyeti kuruldu. Endonezyalılar Hollanda'nın baskısı altında kurulan bu devleti 17 Ağustos 1950'de tekrar üniter bir cumhuriyete dönüştürdüler ve Cava adasının tamamı da bu cumhuriyete bağlandı.

Önemli bir tarım ülkesi olan Cava pirinç, kauçuk, çay, şeker kamışı, manyok, tütün ve çeşitli baharat üretmekte, aynı zamanda petrol, doğal gaz, demir,

manganez, bakır ve boksit gibi bazı zengin yer altı kaynaklarına da sahip bulunmaktadır. Ayrıca ormanlarından kıymetli kereste türleri elde edilir.

BİBLİYOGRAFYA :

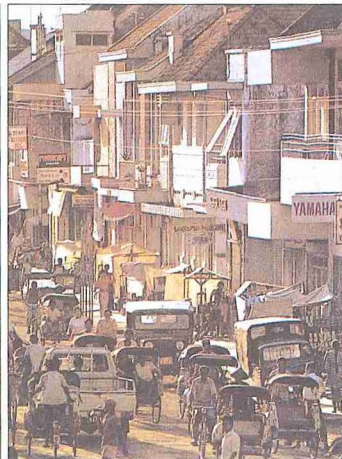
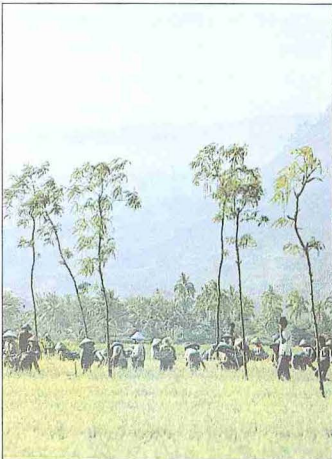
R. W. Van Bemmelen, *The Geology of Indonesia*, Lahey 1949; C. A. Fisher, *South East Asia*, London 1965; L. E. Williams, *South-East Asia: A History*, New York 1976; M. C. Ricklefs, *A History of Modern Indonesia*, London 1981, s. 7, 14-15, 66-77; Augusta de Wit, *Java: Facts and Fancies*, Singapore 1985; "The Islamisation of Java", *St.I*, IV (1955), s. 111-142; "Java", *EUJn*, X, 530-533; "Cava", *Büyük Larousse*, İstanbul 1986, IV, 2224-2227.

SIRRI ERİNÇ

Cava'da İslâmiyet. İslâmiyet'in Cava adasına ne zaman geldiği kesin olarak tesbit edilememekte, ancak barış yoluyla ve irşadlar neticesinde meydana gelen toplu ihtidalarla yaygınlaştığı bilinmektedir. Eski Cava mezarları üzerinde yapılan bir inceleme sırasında bulunan XII. yüzyıla ait bir müslüman kadın mezarı burada bir müslümanın yaşadığını göstermekte ise de bu dönemde Cavalıların arasında İslâmiyet'i kabul edenlerin bulunup bulunmadığı henüz tam olarak tesbit edilmiş değildir. Cava halkının İslâmiyet'le bilinen ilk teması XV. yüzyılın başlarında, Hindistan-Uzakdoğu ticarî münasebetleri vesilesiyle Hindistan'ın Gucerât taraflarından gelen müslüman tüccarların gayretleri sonucu gerçekleşmiştir. İhtida hareketleri önceleri sadece liman şehirlerinde başlamış, kısa sürede içerilere doğru yayılmıştır. Bu süratli İslâmlaşmada tasavvufî cereyanların etkileri görülmekle birlikte adaya gelen müslüman tüccarların yerli kadınlarla evlendiklerini ve bu şekilde kurulan çok sayıda müslüman ailenin bölgenin hızlı İslâmlaşmasında önemli rol oynadığını unutmamak gerekir.

İslâmiyet XV. yüzyıl başlarında Cava'da yayılmaya başladığı zaman adada Hindü-Budist bir devlet olan Macapahitler (1300-1525) hüküm sürüyordu. Gucerât'tan gelen tüccarlar, ülkede yüksek tabakayı oluşturan Hindü kültürünü benimsemiş idareci sınıfla temas kurmuş ve onları İslâm'a kazandırmışlardır. Bu İslâmî çalışmalar, bir rivayete göre halk arasında Velî Sanga diye bilinen dokuz velînin ortak faaliyetleri sonucunda gerçekleşmiştir. Sunan (Susuhunan) şeref unvanıyla anılan bu ilk İslâm davetçilerinin adları şöyledir: Sunan Mâlik İbrâhim (ö. 1419, Mevlânâ Mağribî olarak da bilinir), Sunan Ngampel (ö. 1470, Raden

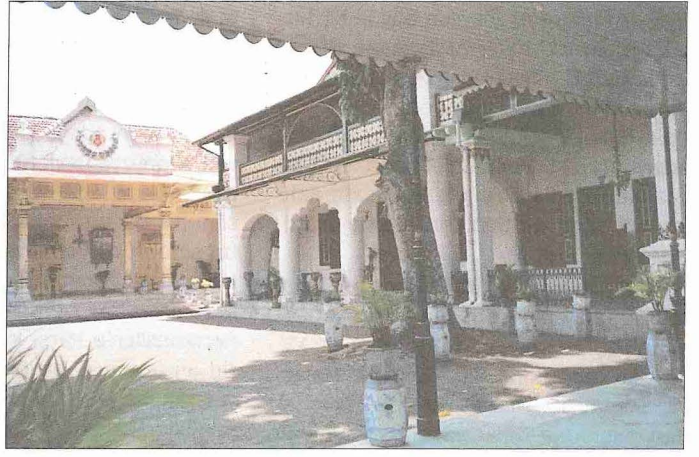

Cava'da ziraatla uğraşan çiftçiler ve Orta Cava'da Surakarta şehrinde bir görünüş

Rahmet olarak da bilinir, mezarı Surabaya'dadır), Sunan Bonang (ö. 1525). Sunan Giri (Raden Paka), Sunan Gunung Cati (ö. 1570), Sunan Kudus, Sunan Muria, Sunan Dracat, Sunan Kali Caga. İslâmiyet'in sosyal hayatın her yönüyle ilgilenmesi ve her meseleye çözüm getirmesi, Hindü kültürünün tesiri altında bulunan Cava halkı tarafından kolaylıkla benimsenmesinde etkili olmuştur. Toplumu dinî bir birlik gibi gören Cava halkı fertleri bu dinî birliğin üyeleri olarak kabul etmiş, Hint kültüründen değişik olarak İslâm'la birlikte Allah katında toplum fertlerinin her birinin eşit olduğunu öğrenmiştir. Ayrıca Cava halkının mutedil bir karaktere sahip olması da İslâmî yayılmayı kolaylaştırmıştır denilebilir.

İslâm'a bağlılık, Hindü kültürünü benimsemiş olan Macapahit idarecilerine karşı bir korunma vasıtası olarak ortaya çıkınca İslâmî çevre bir anda genişledi. Kuzey sahilleri halkı da İslâmiyet'i kabul etti ve silâha sarılarak Macapahitler'e karşı savaştı. 1520 yıllarında Demak Sultanı Raden Patah son Macapahit idarecisine karşı zafer elde ederek Hindü yönetimine son verdi. İslâmiyet'in bağımsızlığa ulaşmada önemli bir unsur teşkil ettiğinin anlaşılması üzerine önceki dönemde idareci sınıfı oluşturanlar durumlarını korumak için İslâmiyet'i kabul etmek zorunda kaldılar. Böylece yeni düzende kendilerine bir yer edinerek sosyal hayattaki eski durumlarını kısmen de olsa koruyabildiler. XVI. yüzyılın sonlarına doğru Orta Cava bölgesinde Mataram Sultanlığı adıyla geniş bir politik güç ortaya çıktı (1585). Bu yeni devlet Cava kuzey sahili İslâm devletleri gibi tamamen İslâmî bir devlet görüntüsü vermedi. Mataram idarecileri müslüman olmakla birlikte onların yönetiminde eski Hindü Macapahit Krallığı döneminden kalma birtakım politik unsurların izlerini görmek mümkündür. Mataram Sultanlığı yönetiminde eski döneme ait Macapahit idareci ve aristokratları faaliyetlerini sürdürdüler. Mataram hukuk sistemi kuzey sahili devletlerindeki gibi Kur'ânî esaslara değil geleneksel Cava hukuk düzeninin ağırlığını koruduğu bir sisteme dayanıyordu. Bununla beraber bu sistemin İslâmî esaslardan çok uzak olduğu da söylenemez. Sunan Giri gibi dinî liderler Madura ve Molukkalar arasında büyük bir otoriteye sahiptiler. Mataram hâkimi Sultan Agung (1613-1646), 1628 yılında Sunan Giri'nin gücünü denemek

Orta Cava'nın
Cokyakarta
şehirindeki
Sultan
Sarayı
avlusundan
bir görünüş

için harekete geçti ve onu yenerek esir aldı. Bundan sonra Sultan Agung dinî liderlere karşı mücadelesini devam ettirdi. Kuzeyde bulunan limanlardan Lasem (1616), Tuban (1618), Gresik (1622), Surabaya (1625) ile Madura adasının (1627) Sultan Agung tarafından işgal ve tahribi Cava'nın dış ticaretini ve deniz ulaşımını olumsuz yönde etkiledi. Avrupalı sömürgecilerden Hollandalılar'la İngiliz ve Danimarkalılar bu durumdan çok istifade ettiler. Hollandalılar 1619'da eski Sunda Kalapa veya Cakarta'nın bulunduğu yerde Batavia'yı kurarak Mataram hâkiminin arazisinde ticarî ve idarî bir merkez elde etmiş oldular. Bu tarihten sonra ne 1631'den beri Cava'nın batısında bağımsız bir sultanlık olan Bentemliler, ne de Mataramlılar onları bu topraklardan çıkarabildiler. Bu arada Hollandalılar, ticarî bir şirket gibi görünen fakat birçok siyasî faaliyetleri olan Birleşik Doğu Hindistan Şirketi'ni (Vereenigde Oostindische Compagnie) faaliyete geçirdiler.

Sultan Agung'dan sonra gelen oğlu Susuhunan I. Amangkurat (1645-1677) babasının yolunu takip ederek kuzey sahili devletlerinin dinî liderlerini kılıçtan geçirdi ve böylece Mataram Orta Cava Sultanlığı, siyasî otoritesinde boşluk doğurduğu iddiasıyla bu müslüman devletlere karşı da tam bir düşman kesildiğini göstermiş oldu. Mataram liderleri kendilerinin Macapahit Devleti'nin bir devamı olduklarını söylemeye başladılar. Ancak bu dönemde de İslâm'a katılanlar çoğaldı ve İslâm kültürü Hint-Cava kültürü yanında etkinliğini korudu. Yine bu yıllarda İslâm düşünce tarihi içinde yerini alan vahdet-i vücûd*culuk akımı da kendini gösterdi. Burada İslâm âleminin diğer bölgelerindekilerden farklı

bir şekilde ortaya çıkan bu akımda Hint felsefî görüşünün izlerine rastlandı ve neticede Cava'daki velîlerden biri olan Şeyh Siti Jenar karıştırıcı ve inanç bozucu fikirlerinden dolayı idam edildi; gerçek İslâm akidesini öğretmek üzere de Orta Cava köylerine irşad için din adamları gönderildi. Bu arada Mataram yöneticileri tenkit edilmeye başlandılar; bunun üzerine I. Amangkurat babası Sultan Agung gibi Doğu Cava'daki müslümanlara karşı baskı ve hatta tenkil hareketlerine girişti. Bunun sonucunda Doğu Cava'da müslümanların haklarını müdafaa için Madura Prensi Trunajaya başkanlığında ayaklanmalar meydana geldi. I. Amangkurat'ın ölümü üzerine yerine geçen oğlu Susuhunan II. Amangkurat (1677-1703) babası gibi Hollandalılar'la iş birliği yaparak gittikçe gelişen müslüman hareketini bastırma çabaları içine girdi ve onların yardımıyla başarı sağladı. Bu yardıma karşılık olarak Hollandalılar'a Pasisir limanlarının idaresi bıraktı ve II. Amangkurat sömürgeci Hollandalılar'la iş birliği içinde hüküm sürmeye devam etti.

1718-1723 Surabaya savaşlarında Mataram Devleti ile Hollandalılar yine ortak hareket ettiler; onlara karşı olan kuvvetler ise daima İslâm mefkûresine bağlı kaldılar. Cava'da İslâm'a ve müslümanlara karşı sürekli mücadele içinde olan Hollandalılar'ın bu tutumlarını 7 Aralık 1643 tarihli kilise deklarasyonunda açıkça görmek mümkündür. Burada Batavia belediyesi ve mühtedi paganlar bahane edilerek hükûmete müslüman okullarının kapatılması ve sünnet geleneğine son verilmesi tavsiye edilmekteydi. Hollanda hükûmeti 1726'da şiddet ölçüsünü biraz daha arttırarak müslümanların Doğu Hindistan Şirketi gemileriyle hacca

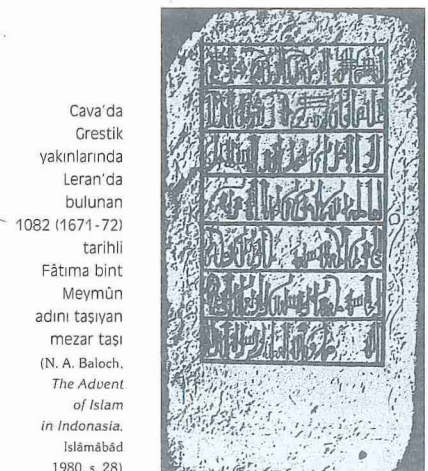
gitmelerini yasakladı. Ancak daha sonra bu gibi sert tedbirlerin kendileri için kötü sonuçlar doğurabileceğini hesaplamaya başladılar. Çünkü Cavalı müslümanların hacca gitmeye karşı özel bir tutkuları vardı ve hacca dinî bir emir olması yanında ayrıca büyük bir sosyal değer veriyorlardı. XVI. yüzyıldan sonra bu eğilimin halk arasında daha da artmış olduğu söylenebilir. Cavalı liderler "sultan" unvanını ancak hacca gittikleri zaman kazanabiliyorlardı. Sultan Agung şer'î mahkemeler ve diğer meselelerde müslümanları üzen uygulamalarına rağmen hacca giderek bu unvanı almış ve İslâmî çevrelerde Sultan Abdul Muhammed Mevlânâ Mataranî adıyla anılmıştır. Cavalı diğer bir lider olan Sultan Hacı de 1669-1671 ve 1674-1676 yıllarında iki defa Mekke'ye gitmiş ve Sultan Ebünnazar Abdülkahrî adını almıştı. Sömürgeci Hollandalılar toplum içinde üstün tutulan hac vazifesini yerine getirmiş kişilerden daima çekinmişler, İngilizler ise bölgede bulundukları süre içinde hacca gitmeyi daha da zorlaştırmışlardır. Geçici İngiliz yönetimi döneminde (1811-1816) burada görevli bulunan idareciler hacca gitmeyi politik bir suç olarak görmüşler ve hacci zorlaştıracı tedbirlere başvurarak hacılardan ada içindeki seyahatlerinde dahi pasaport sormuşlardır. Hollandalılar, halk arasında üstün bir ilmi ve etkinliği olduğu sanılarak aşırı saygı gösterilen bu gibi kişilerin önderliğinde herhangi bir ayaklanmanın kolaylıkla ortaya çıkabileceğine inanmışlar ve onları birinci derecede tehlike kabul etmişlerdir. Gerçekten de hacdan dönen kişiler toplum içinde sömürgecilerin hoşuna gitmeyecek birçok önemli görevler ifa etmişlerdir. İslâm kardeşliği ve birliği üzerinde duran hacılar ülkedeki müslümanların diğer İslâm ümmetleriyle beraber olduklarını hissetmeleri ve kuvvet bulmaları gerektiğini anlatmışlardır. Böylece müslümanlar sömürge kuvvetlerine karşı yalnız olmadıklarını kabul etmişler ve daima bağımsızlığa kavuşma özlemini içlerinde taşımışlardır. Bunun sonucunda Cavallılar'da kâfire karşı yürütülecek bir cihad hareketi, her an için gerçekleşmesi beklenen ve hazırlığı yapılan bir özem olmuştur. Sömürgeci Hollandalılar'ın zamanla Cava mahkemelerine ve mahallî siyasî meselelere müdahalesi çoğaldıkça müslüman ve hristiyanlar arasındaki çizgi keskin-

leşmiş, münasebetler sertleşmiştir. Bu sertleşmelerin sonucu olarak 1742'de Semarang'da Hollanda garnizonuna yapılan bir baskınla 450 Hollandalı kılıçtan geçirilmiştir. Dinî inanç ve akımların izlerini 1825-1830 yılları arasında süren Cava Savaşı'nda da görmek mümkündür.

Cava 1808 yılından itibaren Avrupalı sömürgecilerin planlı bir şekilde yayılma hareketlerine mâruz kaldı. Halk arasında bu hareketlere karşı zaman zaman ayaklanmalar görülmüştür. Bunların en ciddi olanı Prens Diponegoro (ö. 1855) başkanlığında gerçekleşti. II. Amangku-buwono döneminde dindar bir kişiliğe sahip olan ana kraliçe Ratu Ageng tarafından saraydan ve saray entrikalarından uzakta yetiştirilen ve 1803'te onun ölümü üzerine arazilerinin idaresini üstlenen Prens Diponegoro dinî ilimler tahsil etmişti. 1805 yılında yirmi yaşında iken Cokyakarta civarında bulunan İslâmî ilim merkezlerini ziyaret ederek ulemâ ile görüştü ve sonraları da bu ziyaretlerine devam edip Cava'da yaşayan geniş müslüman halk kitleleriyle sürekli temas halinde bulundu. Bu arada halkın sosyal hayatı ve iktisadî problemleriyle ilgilenen Prens Diponegoro 1825 yılında Hollandalılar'ın şer'î mahkemelere müdahale etmesi üzerine sömürge idaresine karşı başkaldırdı. Zaten sömürge idarecilerinin keyfî hareketleri, yerli halkın çeşitli baskı ve iktisadî zorluk altında yaşamakta oluşu ve mânevî değerlere karşı idarecilerin saygısız hareketleri böyle bir ayaklanmanın zeminini hazırlamıştı. Prens Diponegoro, şartların oluşması ve olayların gelişmesiyle bir anda Avrupalı sömürgeci güçlere karşı başlayan, aristokratlarla dinî grupların da katıldıkları halk hareketinin lideri haline geldi. Tarihe Cava Savaşı olarak geçen bu mücadele 1825-1830 yılları arasında devam etmiş ve Avrupalı sömürgeci güçleri bir hayli uğraştırmıştır. Hollanda sömürge ordusunun Palembang ve Bone bölgelerinde seferde oluşu dolayısıyla Cava'daki hareket ilk anda halkın lehine gelişme gösterdi. Fakat daha sonra General de Kock Orta Cava'ya gelerek Susuhunan ve Surakarta gibi liderleri Diponegoro ile iş birliği yapmalarını hususunda ikna etti. Buna rağmen "sultan" ve "Cava'da İslâm'ın savunucusu" sıfatlarını alan Prens Diponegoro Hollandalılar'a karşı mücadelesini başarıyla

la sürdürdü. Ancak 1828'de yerli halk arasında çıkan kolera ve 1829'da amcası Mangkubumi ile en güvendiği kumandanı Sentot'un Hollandalılar'a sığınması hareketi zayıflattı. Savaşın sonunda esir edilen Diponegoro sürgüne gönderildiği Makassar (Ujungpandang) şehrinde 1855'te vefat etti. 20 milyon florine mal olduğu hesaplanan bu savaşın bedeli de sonradan yine Cava köylü ve çiftçisinden çıkarıldı. Müslüman Cava halkı sömürgeciliği hazmedemeyen ve yabancı idaresine karşı daima isyan eden bir ruh hali içinde bulunmuştur. Nitekim XIX. yüzyılın ikinci yarısında Hollandalılar'a karşı gelişen köylü ayaklanmaları daima İslâmî düşünceden kaynaklanmış ve din adamlarının liderliğinde gerçekleşmiştir. Bölgede geçici İngiliz idaresi döneminde adanın batı tarafında bulunan Bentem gibi sultanlıkların toprakları ve ayrıca Orta Cava ile doğu kesimlerindeki önemli bölgeler Hollanda Hindistanı arazisine katılmış, böylece Hollanda sömürge idaresi yeni toprak ilhakları sonucunda adanın yaklaşık % 93'ünü eline geçirmişti. 1870 ve 1910 yılları arasında Hollandalılar Cava adasında sömürge idaresi kurallarını en katı biçimde uygulamışlar ve bu dönem zarfında Cava halkının sosyal bünyesinde mânevî değerler açısından büyük tahribat meydana getirmişlerdir.

Bu dönemde Cava'da İslâmî kaynaklı köylü ayaklanmaları o kadar arttı ki sonunda Hollanda hükümeti müsteşrik C. S. Hurgronje'yi bir İslâm politikası oluşturması için yeni kurulan Yerli İşler Bürosu'na (Kantoor voor Inlandsche Zaken) tayin etti (1889). Hurgronje ve diğer Hollanda idarecileri müslüman halka itikad ve ibadetle ilgili hususlarda tam bir hür-

riyet tanımlarına rağmen siyasette İslâm birliği (panislâmizm) taraftarı fikir ve hareketleri şiddetle takip edip bastırmışlardır. Bu konudaki her türlü kitap, mecmua ve gazetenin ülkeye girişini yasaklamışlar ya da sansüre tâbi tutmuşlardır. Öte yandan hacca yönelik kısıtlamaları kısıktıcı olduğu düşüncesiyle 1905'te kaldırarak bir yumuşamanın oluşmasına ve dinî tarafsızlığın devlet idaresinde hâkim kılınmasına çalışmışlardır. Bu müslüman halkla sömürge idarecileri arasındaki düşmanlık ve güvensizlik duyguları hiçbir zaman kaybolmamıştır. Aksine bu durum Cava'da birtakım İslâmî uyanış hareketlerinin doğuşuna zemin hazırlamıştır. 1900'lerden sonra hristiyan misyoner okullarının gittikçe yayılması ve Hollanda hükümetinin bu okullar lehine müslümanlara baskı yapması, mevcut dinî eğitim ve öğretimin yetersizliği eğitim görmüş Cavalı müslümanları uyandırmış ve çeşitli dinî teşekküller kurmalarına sebep olmuştur. Hollanda sömürge idaresine karşı İslâmî kaynaklı bağımsızlık mücadelesini destekleyen ilk millî ve siyasî hareketler de yine Cava adasında ortaya çıkmıştır.

Şehirlerde yaşayan ve genellikle ticaretle meşgul olan müslümanlar, ticarî faaliyetlerinin XX. yüzyılın başlarından itibaren Çinliler'in rekabeti karşısında tehdit edildiğinin farkına vardılar. 1905 yılında, Orta Cava'da Surakarta'da Endonezya millî hareketinin babası sayılan Hacı Samanhudi, yerli tüccarlara yardım etmek ve dinî hayatı canlandırmak gayesiyle Sarekat Dagang Islam adında bir teşkilât kurdu. 1912'de bu teşkilât ismini Sarekat Islam olarak değiştirdi. İlk Endonezya millî hareketi olarak telakkî edilen bu teşekkül, kısa bir süre sonra eğitim görmüş genç Cavalılar, dinî liderler, tüccarlar, köylüler ve işçiler arasında taraftar bularak bir siyasî halk hareketi haline dönüştü ve 1920'lerden sonra Hollanda hükümetinden Endonezya için muhtariyet isteklerine olumlu cevap alamayınca Hollandalılar'la iş birliği yapmama kararı aldı.

Bu arada dinî reform hareketleri de aynı tarihlerden itibaren Cava'da yayılmaya başladı. Bu yöndeki ilk adım Arap asıllı Cavalılar tarafından atıldı. 1905 yılında Cakarta'da Jamiyyat al-Khair adlı bir cemiyet kuruldu. Daha sonra 1915'te aslen Sudanlı olan Şeyh Ahmed Surkati de Jamiyyat al-Islah wal-Irsjad adın-

da ayrı bir dernek kurdu. Batı Cava'daki müslüman liderler de harekete geçerek Hacı Abdülhalim önderliğinde 1917'de Majalengka şehrinde modernist fikirleri savunan, fakat aynı zamanda da pesantren adı verilen dinî okullarda yetişen muhafazakâr din âlimlerinin görüşlerine saygı duyan Persjarikatan Ulama adında bir dinî teşekkül kurdular. Bu bölgede kurulan diğer dinî bir teşekkül de 1920'lerden sonra özellikle Bandung şehrinde faaliyet gösteren Persatuan Islam adlı teşekküldür. Ancak bu alandaki en önemli kuruluş, Orta Cava'nın Cokyakarta şehrinde 18 Kasım 1912 tarihinde Kiai Hacı Ahmed Dahlan tarafından kurulan ve günümüze kadar yaşayan Muhammediyye (Muhammediyah) olmuştur. Muhammediyye'nin, Cava Müslümanlığı'nı Hindü tesiri altındaki yerli örf ve âdetlerden kurtarmak, İslâm akidesini modern bilgi ve düşünceler ışığında yeniden düzenlemek, İslâm eğitiminde islahat yapmak, İslâmiyet'i dış tesirler ve hücumlara karşı korumak ve misyonerlerin faaliyetlerini çürütecek şekilde İslâmî programlar hazırlamak gibi temel hedefleri vardı. Muhammediyye 1938'de 853 şubeye ve çeyrek milyon üyeye ulaştı. 800'ün üzerinde cami ve mesjid, 1700'den fazla ilk ve ortaokul seviyesinde okul, klinik ve yetim yuvaları açarak Cava'da İslâm modernizminin temsilcisi oldu.

Cava'da modernizmin gösterdiği gelişme, bir reaksiyon olmak üzere muhafazakâr görüş ve faaliyetlere de bir canlılık ve hız kazandırdı. Muhafazakâr cemaat menfaatlerini korumak için Doğu Cava'nın Surabaya şehrinde 31 Ocak 1926'da Jombanglı bir pesantren lideri olan Kiai Hacı Hasjim Asjari önderliğinde toplanarak Nahdatul Ulama adlı bir teşekkül kurdular. Bu teşekkülün her bölgedeki reisliğini halk üzerinde esaslı bir tesir icra eden mahallî din hocaları üstlendi. Cemiyet mensupları, modernistlerin aksine mutlaka dört mezhepten birine bağlanmayı ve dinle ilgili hususlarda bu mezhebin görüşleri istikametinde hareket etmeyi gerekli görmüşler ve bunu temel hedefleri olarak kabul etmişlerdir.

Çeşitli mahallî teşekküller içerisinde şekillenen Cava'daki İslâmiyet, Hollanda sömürge idaresinin sonuna doğru (1942) birleşmiş bir kuvvet olarak ortaya çıktı. Eylül 1937'de Surabaya'da Nahdatul Ulama ve Muhammediyye liderleri müslü-

manların birliğini ve aralarındaki fikrî anlaşmazlıkları tartışarak gidermeyi hedefleyen Madjlis Islam A'laa Indonesia adında bir federasyon kurdular. Persatuan Islam ve Jamiyyat al-Islah wal-Irsjad da dahil olmak üzere Cava'daki diğer müslüman teşekküller federasyona katıldılar. Fakat bu federasyon, 1943 yılında Cava'yı ve diğer Endonezya adalarını II. Dünya Savaşı süresince işgal eden Japonlar tarafından feshedildi. Bütün bu teşekküllerin dinî, içtimai sahada ve eğitim alanında yaptıkları hizmetlerin yanında Cava müslümanları arasında millî şuurun gelişmesine ve Endonezya'nın bağımsızlık mücadelesine önemli katkıları olmuştur (ayrıca bk. ENDONEZYA).

BİBLİYOGRAFYA :

- T. S. Raffles, *The History of Java*, London 1830, II, 3; *Kāmūsü'l-İslâm*, III, 1763-1765; T. W. Arnold, *İntişâr-ı İslâm Tarihi* (trc. M. Halil Hâlid), İstanbul 1343, s. 394-397, 404-406; C. A. O. van Nieuwenhuijze, *Aspects of Islam in Post-Colonial Indonesia*, The Hague 1958, s. 42; C. Geertz, *The Religion of Java*, London 1960, s. 11, 40-41; a.mlf., *Islam Observed*, New Haven 1968, s. 65; R. R. Jay, *Religion and Politics in Rural Central Java*, New Haven 1963, s. 11; a.mlf., "Religious and Political Conflict in Java", *Religion and Change in Contemporary Asia* (nşr. R. F. Spencer), Bombay 1971, s. 145; Deliar Noer, *The Modernist Muslim Movement in Indonesia, 1900-1942*, Singapore 1973, s. 56-161; M. C. Ricklefs, *Jogjakarta Under Sultan Mangkubumi 1749-1792: A History of the Division of Java*, London 1974, s. 7-20; Sartono Kartodirdjo, "Religious Movements of Java in the 19th and 20th Centuries", *Profiles of Malay Culture*, Jakarta 1976, s. 85-104; G. W. J. Drewes, *An Early Javanese Code of Muslim Ethics*, The Hague 1978; Harry J. Banda, *The Crescent and the Rising Sun: Indonesian Islam under the Japanese Occupation, 1942-1945*, The Hague 1983, s. 9-99; a.mlf., "Christian Snouck Hurgronje and the Foundations of Dutch Islamic Policy in Indonesia", *The Journal of Modern History*, sy. 30, Chicago 1958, s. 338-347; D. G. H. Hall, *A History of South-East Asia*, London 1987, s. 56-104, 497-513, 585; L. E. Williams, *Southeast Asia: A History*, New York 1987, s. 43, 46; "Cava Müslümanları Ahvâlinden", *SR*, VI/131 (1326), s. 9-10; VI/132, s. 25-26; VI/133, s. 39-41; VI/134, s. 57-59; Raden Abdul Kadir Widjoatmodjo, "Islam in the Netherlands Indies", *The Far Eastern Quarterly*, VIII (1949), s. 55-56; J. Vredendregt, "The Haddj", *Anthropologica*, III/118 (1962), s. 97; Ahmet Adam, "Islam and Javanese Society: Some Religious Considerations in Pre-20th Century Java", *Jebat*, sy. 7-8, Bangi 1979, s. 43-51; E. Ruhi Fiğlalı, "Endonezya'da Çağdaş İslam Düşüncesi", *DÜİFD*, II (1985), s. 9-23; A. W. Nieuwenhuis, "Cava", *İA*, III, 27-34; S. Maqbul Ahmad, "Djâba", *El²* (İng.), II, 352; P. Wheatley v.dğr., "Indonesia", a.e., III, 1213-1235.

MUSTAFA L. BİLGE